

M 85

357

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА
ІНСТИТУТ СОЦІОЛОГІЇ, ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНИХ
КОМУНІКАЦІЙ**

МОТРУК ТЕТЯНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 371.015.3:159.922.8(043.3)

**ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ
ІГРОЗАЛЕЖНИХ ЮНАКІВ ТА ЇХ КОРЕКЦІЯ**

19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук**

Київ – 2013

8747

НБ НПУ ім. М.П. Драгоманова

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі соціальної психології та психотерапії Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор

Пов'якель Надія Іванівна

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор

Бондарчук Олена Іванівна,
ДВНЗ «Університет менеджменту освіти»
НАПН України (м. Київ);

кандидат психологічних наук

Бігун Неля Іванівна,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
Інституту соціології, психології та соціальних
комунікацій, доцент кафедри теоретичної та
консультативної психології

Захист відбудеться «20» лютого 2013 року о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.10 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий «18» січня 2013 року.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

Л. В. Долинська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Соціально-економічні перетворення, що відбуваються в сучасному суспільстві, посилюють вимоги до людини як професійного, так й особистісного характеру, у зв'язку з чим виникають високі навантаження на емоційну сферу, що впливає на зміни функціональних можливостей індивіда, виникнення у нього стійких дистресових станів. Тому вміння розуміти, розпізнавати та контролювати емоційні стани стає важливою потребою, особливо в період формування загальної емоційної спрямованості особистості. Саме в юнацькому віці ці завдання стають найбільш усвідомленими і своєчасними. Але досить часто як перед фахівцями, що безпосередньо взаємодіють з указаною віковою групою, так і самими юнаками постають не тільки завдання розвитку, але й завдання переробки і виправлення окремих сформованих якостей особистості чи видів поведінки.

Проблема дослідження і корекції емоційних станів підлітків та юнацтва завжди перебувала в полі зору багатьох науковців (І. Ф. Аршава, Л. І. Божович, Л. С. Виготський, В. К. Вілюнас, Б. І. Додонов, К. Ізард, Є. П. Ільїн, І. С. Кон, С. Б. Кузікова, О. Г. Лідерс, Н. Ю. Максимова, К. Л. Мілютіна, Н. І. Пов'якель, О. П. Саннікова, Д. І. Фельдштейн, О. Я. Чебикін та ін.), оскільки навички з управління власними емоційними станами є важливою складовою адаптації до непростих умов сьогодення.

Динамічність життя сучасної молоді, наявність емоційної напруги, фізичних і психічних навантажень зумовлюють пошук адекватних способів відпочинку та відновлення. Одним із видів психологічного розвантаження є гра. Серед великої кількості існуючих ігор люди, особливо це стосується юнаків, обирають такі, що відповідають їх сприйняттю себе як дорослої людини, та є доступними, соціально привабливими, часто не вимагають особливих умінь і навичок, на перший погляд, потребують мінімальних капіталовкладень. Зону ризику становлять комп'ютерні та азартні ігри. Осіб, що мають психологічну залежність, яка проявляється у нав'язливому захопленні комп'ютерними або азартними іграми, називають ігрозалежними. Тема ігрозалежності перебуває в полі зору як вітчизняних, так і зарубіжних фахівців (І. П. Анохіна, Ю. Л. Арзуманов, М. Д. Башкуєва, Т. Ю. Більбот, Р. Браун, Н. В. Дмитрієва, А. Ю. Єгоров, Б. Д. Карвасарський, Ц. П. Короленко, А. В. Котлярів, Г. Кристал, В. Д. Менделевич, Х. Мілкман, Д. С. Ошевський, М. Н. Потенза, В. В. Скобелін, Н. В. Шемчук, Л. Н. Юр'єва та ін.).

Аналіз літератури з проблеми ігрозалежності дозволяє констатувати, що виникнення і формування адиктивних процесів узагалі та ігрозалежності зокрема завжди відбувається на емоційному рівні. На це вказували у своїх працях Н. В. Дмитрієва, Б. Д. Карвасарський, Ц. П. Короленко, А. В. Котлярів, Г. Кристал, В. Д. Менделевич, К. В. Сельченко, Г. В. Старшенбаум. На їх думку, невміння управляти своїм психоемоційним тонусом становить психофізіологічну сутність адиктивної поведінки. Тому питання, пов'язані з психокорекцією емоційних станів ігрозалежних, є досить актуальними. До

групи ризику потрапляють люди з низькими адаптаційними можливостями, нестійкі перед різноманітними стресорами. Це проявляється в постійному незадоволенні собою, життям, оточенням. Під загрозою опиняються діти, підлітки, люди з мінімальною кількістю соціальних навичок. В юності закріплюється ієрархія власних цінностей, яка зумовлює важливість зосередити увагу на роботі з профілактики та корекції проявів ігрозалежності, пригальмувати формування в юнаків патологічних форм залежної поведінки.

Корекція залежної поведінки, особливо в її крайніх патологічних проявах, є об'єктом уваги наркологів, психіатрів, психотерапевтів, психологів. Фахівці, що працюють з різними видами адиктивної поведінки, наголошують на переважному значенні саме психологічної складової в корекційній роботі (А. М. Вієвський, Р. Р. Гаріфулін, А. Ю. Єгоров, Н. Зорін, І. П. Лисенко, Н. Ю. Максимова, В. Д. Менделевич, Г. В. Старшенбаум, Д. В. Четверіков та ін.). Водночас прояви емоційних станів в ігрозалежних юнацького віку та специфіка психокорекційної допомоги не була предметом психологічного дослідження.

Таким чином, соціальна і психологічна значущість визначеної проблеми, а також недостатнє її вивчення у психології зумовили вибір теми дисертаційного дослідження «Особливості прояву емоційних станів ігрозалежних юнаків та їх корекція».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження входить до плану науково-дослідних робіт кафедри практичної психології та психотерапії Інституту соціології, психології та соціальних комунікацій Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Тема дисертації затверджена Вченою радою Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 2 від 30 жовтня 2008 року) та узгоджена Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології АПН України (протокол № 9 від 25 жовтня 2008 року).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й експериментально дослідити особливості прояву та психокорекції емоційних станів ігрозалежних юнаків.

Обрана мета зумовила такі завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз психологічного змісту поняття «ігрозалежність», визначити фактори ризику у формуванні ігрозалежності юнаків, розкрити особливості емоційних станів та їх прояв в ігрозалежних, проаналізувати специфіку психокорекційної допомоги ігрозалежним юнакам.

2. Підібрати й адаптувати методи психодіагностики ігрозалежності у юнаків та визначити критерії, показники і рівні прояву емоційних станів ігрозалежних юнаків.

3. Здійснити аналіз психологічних особливостей емоційних станів ігрозалежних юнаків.

4. Обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити ефективність програми психокорекції емоційних станів ігрозалежних юнаків та розробити засоби профілактики проявів ігрозалежної особистості в юнацькому віці.

В основу дослідження покладено **припущення** про те, що негативні емоційні стани є чинником формування ігрової залежності в юнаків. Усвідомлення власних емоційних станів, уміння регулювати та контролювати їх сприятиме активізації відповідального ставлення до себе, зниженню проявів ігрозалежної поведінки.

Об'єкт дослідження – емоційні стани ігрозалежних юнаків.

Предмет дослідження – особливості прояву та психокорекції емоційних станів ігрозалежних юнаків.

Методи дослідження. Для досягнення мети, вирішення визначених завдань і перевірки висунутого припущення були застосовані *теоретичні* методи: теоретичний аналіз проблеми, узагальнення наукової літератури з проблематики дослідження, систематизація наукових літературних джерел, порівняння та узагальнення даних; *емпіричні* методи: анкетування, тестування, у тому числі опитувальники і спостереження, індивідуальні та групові бесіди; констатувальний та формувальний експерименти.

Для розв'язання поставлених завдань і перевірки висунутого припущення застосовувався комплекс психодіагностичних методик. Для діагностики поширення в межах вікової категорії юнацтва ігрової та комп'ютерної залежностей ми використовували опитувальник «Анти-гемблінг» та опитувальник «Визначення залежності від комп'ютерних ігор», метод репертуарних решіток Дж. Келлі; вивчення психічних станів ігрозалежних юнаків – «Діагностика оперативної оцінки самопочуття, активності і настрою» (адаптована методика «САН»), методика «Когнітивна самооцінка базальних емоцій» Т. Дембо, методика «Шкала диференціальних емоцій», методика «Діагностика суб'єктивного відчуття самотності» Д. Рассела та М. Фергюсона, методика «Самооцінка тривожності» Ч. Спілбергера; вивчення особистості ігрозалежних юнаків – методика «Діагностика показників і форм агресії» А. Басса та А. Дарки, «Діагностика схильності до адиктивної поведінки» А. Н. Орла, методика «Незакінчені речення» Сакса та Леві.

Одержані експериментальні результати опрацьовувалися відповідно до вимог *статистичного аналізу* з якісною інтерпретацією і змістовним узагальненням. У роботі використовувалися методи комп'ютерної обробки експериментальних результатів (програма SPSS Statistics 17.0), а саме одновибірковий критерій Колмогорова – Смірнова, групові статистики, ранжування, Т-критерій рівності середніх Стьюдента, критерій рівності дисперсій Лівіня, кореляція Пірсона, а також комп'ютерної програми Microsoft Office Excel (2007) та методи якісної інтерпретації результатів дослідження.

Наукова новизна і теоретичне значення одержаних результатів полягають у тому, що:

– *вперше* проведено системне теоретико-експериментальне вивчення ігрозалежної поведінки юнаків, визначено фактори ризику у процесі формування ігрозалежності юнаків (криза ідентичності та авторитетів, втеча від реальності у світ ілюзій, невміння або небажання батьків прийняти автономію своїх дітей та ін.), розкрито особливості емоційних станів та їх прояв в

ігрозалежних (емоційні стани виступають як системоутворюючий фактор та пов'язують когнітивні, поведінкові і соціальні прояви особистості), проаналізовано специфіку психокорекційної допомоги ігрозалежним юнакам, теоретично і методично обґрунтовано психологічну модель корекції та профілактики ігрозалежності юнаків, розроблено та впроваджено програму психокорекції емоційних станів ігрозалежних юнаків (КЕСТІ), підготовлено та апробовано комплекс методів дослідження ігрозалежної поведінки юнаків;

– *розширено* уявлення про психологічні особливості ігрозалежних; *уточнено та доповнено* специфіку психопрофілактики ігрозалежної поведінки в юнацькому віці;

– *набуло подальшого розвитку* знання про специфіку формування ігрозалежної поведінки, роль емоційних станів у формуванні та корекції ігрозалежної поведінки.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що структурований й апробований у дисертаційному дослідженні комплекс психодіагностичних методик та авторська програма психокорекції емоційних станів ігрозалежних юнаків можуть застосовуватися психологами-практиками, шкільними психологами у психокорекційній і профілактичній роботі зі старшокласниками та студентами. Експериментально підтверджено діагностичну доцільність використання репертуарних решіток Дж. Келлі як з метою виявлення проблеми ігрової залежності у групі, так і для індивідуальної роботи з респондентом.

Апробація і впровадження результатів дисертації. Основні теоретичні положення і висновки дисертаційного дослідження доповідалися, обговорювалися й отримали схвалення на Міжнародній науково-практичній конференції «Трансформація особистості в умовах соціально-політичних та економічних змін» (Чернівці, 2007); Міжнародній науково-практичній конференції «Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка» (Суми, 2009); Другій міжнародній науково-практичній конференції «Методологія та технологія практичної психології в системі вищої освіти» (Київ, 2009); X Міжнародній науковій психологічній конференції «Психологічні проблеми творчості» (Київ, 2010); Міжвузівській науково-практичній конференції «Психолого-педагогічні проблеми в освітньому процесі» (Харків, 2011); Міжнародній науково-практичній конференції «Психологічне здоров'я і благополуччя нації: проблеми, реалії та перспективи» (Донецьк, 2011); Третій міжнародній науково-практичній конференції «Методологія та технологія практичної психології в системі вищої освіти» (Київ, 2012); засіданнях кафедри практичної психології та психотерапії і кафедри соціальної психології та психотерапії НПУ імені М. П. Драгоманова; результати дослідження викладено на звітних наукових конференціях викладачів та аспірантів НПУ імені М. П. Драгоманова (Київ, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012).

Результати дисертації *впроваджено* у навчально-виховний процес СумДПУ імені А. С. Макаренка в курсах «Психотерапія», «Соціальна психологія», «Психокорекція», «Життєві кризи особистості» (довідка № 604

від 20.04.2012 р.); навчально-виховний процес СумДУ у процесі викладання спецкурсів «Соціальна психологія», «Психологія розвитку» та «Психологія здоров'я» (довідка № 54.19/15-16/2096 від 19.04.2012 р.); тренінгово-консультативну роботу Українського північно-східного інституту прикладної та клінічної медицини (м. Суми) (довідка № 1904-1 від 19.04.2012 р.); роботу соціально-психологічної служби Державної пенітенціарної служби України в Сумській області (довідка № 5/1311 від 23.04.2012 р.).

Публікації. Зміст та результати теоретичного й експериментального дослідження відображено в 18 публікаціях автора: 7 одноосібних статей – у наукових фахових виданнях України, 8 статей – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій, 2 статті – у колективній монографії, 1 – методичний посібник.

Структура дисертації зумовлена логікою дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаної літератури (254 найменування, з яких 30 – іноземною мовою), додатків на 19 сторінках. Основний зміст дисертації викладено на 185 сторінках комп'ютерного набору. Робота містить 15 таблиць, 14 рисунків на 8 сторінках. Загальний обсяг дисертації – 234 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження, висвітлено наукову новизну, практичне значення дослідження, наведено дані про апробацію, впровадження одержаних результатів, публікації та структуру роботи.

У першому розділі *«Теоретичні засади вивчення проблеми емоційних станів ігрозалежних юнаків та шляхів їх психокорекції»* подано результати теоретичного аналізу вітчизняної і зарубіжної літератури з проблеми дослідження.

На сьогодні під «ігрозалежністю» розуміють такі види адикцій, як геймінг – форма психологічної залежності, що проявляється в нав'язливому захопленні відео- і комп'ютерними іграми, та як гемблінг – порушення особистості та поведінки, що виражається в азартній грі на гроші. Тобто поширеним стало згадування ігрозалежної поведінки як терміна, в якому одночасно йдеться про ігрову та комп'ютерну залежності. У роботі саме в такому контексті розглядається тема ігрозалежності.

Дослідження сучасних учених указують на ігрозалежність як поліетіологічний розлад, який виникає внаслідок складної взаємодії психологічних, поведінкових, когнітивних і біологічних факторів (І. П. Анохіна, Ю. Л. Арзуманов, Е. А. Волкова, А. Ю. Єгоров, Ц. П. Короленко, В. Д. Менделевич, Д. С. Ошевський, В. В. Скобелін, Н. В. Шемчук та ін.). У літературі з проблеми дослідження ігрозалежність розглядають як поведінкову форму адикції (І. П. Анохіна, Ю. Л. Арзуманов, М. Д. Башкуєва,

Т. Ю. Больбот, Р. Браун, А. Ю. Єгоров, Х. Мілкман, Д. С. Ошевський, М. Н. Потенза, В. В. Скобелін, Н. В. Шемчук, Л. Н. Юр'єва та ін.).

Сучасні науковці зазначають, що формування ігрозалежності відбувається на емоційному рівні і безпосередньо пов'язане з емоційними станами (Н. В. Дмитрієва, А. Ю. Єгоров, Б. Д. Карвасарський, Ц. П. Короленко, А. В. Котляров, Г. Кристал, В. Д. Менделевич, К. В. Сельченко, Г. В. Старшенбаум). Передусім ідеться про мотивуючу роль емоційного компонента та зв'язок емоцій із задоволенням.

Аналіз праць учених свідчить про те, що в сучасній психологічній літературі існує взаємозамінюваність таких понять, як емоції та емоційні стани (Б. Г. Ананьєв, П. К. Анохін, В. К. Вілюнас, Б. І. Додонов, К. Е. Ізард, Є. П. Ільїн, Л. В. Куліков, Н. Д. Левітов, О. М. Леонт'єв, С. Л. Рубінштейн, П. В. Симонов та ін.). У роботі ми використовуємо поняття «емоційні стани» як окремих вид психічних станів, який пов'язаний з внутрішніми процесами та лежить в основі формування емоцій. Засвідчено визначальну роль емоційних станів в управлінні поведінкою та діяльністю людини (П. К. Анохін, М. Арнольд, Л. С. Виготський, В. К. Вілюнас, Б. І. Додонов, О. Кернберг, Р. Лазарус, О. М. Леонт'єв, Г. Ловальд, Г. Мюнстерберг, Д. Раппорт, С. Л. Рубінштейн, П. В. Симонов, З. Фрейд, К. Юнг). Розуміння емоційного реагування як стану дає можливість точніше зрозуміти суть емоції, її функціональне значення для організму.

Емоційні стани виконують роль внутрішніх сигналів, що відображають відносини між мотивами і відповідністю реакції цим мотивам діяльності (В. Вілюнас, Б. Додонов, К. Ізард, Р. Ліпер, З. Фрейд та ін.). На зв'язок між мотивацією, ставленням до майбутнього та емоційними станами звертали увагу П. К. Анохін, О. М. Леонт'єв, П. В. Симонов та ін. Вони вважали, що мотивація може супроводжуватися надією досягти певної мети і побоюванням не домогтися бажаного, що супроводжується емоційними конфліктами. Між когнітивними процесами та емоційними станами існують динамічні і взаємні відносини (К. Ізард, Р. Лазарус, Р. Пекрун та ін.). Емоційні стани можуть існувати також незалежно від когнітивних процесів, часто людина може знаходитися в певному стані, не усвідомлюючи його. Усвідомлення емоційного стану допомагає встановити певний ступінь контролю за поведінкою.

Аналіз літератури з проблеми дослідження дозволяє констатувати, що перед початком гри в ігрозалежних спостерігаються як позитивні, так і негативні емоційні стани (Н. Ель-Губалі, Ц. П. Короленко, А. В. Котляров, Д. Ходгінз, Ф. Г. Щеглов), а саме ейфорія, тривога, інтерес, провинна, самотність, роздратування, цікавість, страх, агресія, образа.

Розробка психокорекційних підходів з подолання ігрозалежності передбачає комплексний підхід до цієї проблеми, напрямки та стратегії якого є наслідком міждисциплінарного пошуку (О. О. Бухановський, Р. Р. Гаріфулін, Г. І. Григор'єв, Є. Н. Дінов, В. І. Євдокимов, В. В. Зайцев, Г. В. Старшенбаум, А. Ф. Шайдуліна). Психокорекційні стратегії подолання ігрозалежності

обов'язково передбачають наявність методів і технік, прямо чи опосередковано спрямованих на психокорекцію емоційних станів.

Аналіз праць, присвячених особливостям юнацького віку (О. Л. Берак, Л. І. Божович, М. Й. Боришевський, І. С. Булах, Л. С. Виготський, Л.В. Долинська, І. В. Дубровіна, Д. Б. Ельконін, Е. Еріксон, Т. В. Зайчикова, І. С. Кон, К. Левін, Ж. Піаже, Н. І. Пов'якель, Х. Ремшмидт, К. Юнг та ін.), дозволяє стверджувати, що цей віковий період є визначальним під час формування різних адикцій, у тому числі ігрозалежності. В юнацькому віці відбувається формування загальної емоційної спрямованості особистості, закріплення власної ієрархії цінностей, певних переживань. Цей етап розвитку має свої сильні сторони і переваги та ресурси утримання юнаків від здійснення адиктивних спроб.

Ми розглядаємо емоційні стани як системоутворюючий фактор, що взаємопов'язує особистісні, поведінкові та соціальні прояви ігрозалежних юнаків. Попередні умови формування емоційних станів, зокрема когнітивно-рефлексивний, поведінковий і соціальний блоки, на нашу думку, можуть стати безпосередніми об'єктами психокорекційного впливу. Підструктури цих блоків виступають тими попередніми вихідними складовими, за рахунок яких буде відбуватися корекція емоційних станів ігрозалежних юнаків.

Серед недосліджених аспектів проблеми ми виокремили такі: ступінь поширення ігрозалежності серед юнаків, специфіка вміння розрізняти власні емоційні стани юнаками з різним рівнем освіти, особливості емоційних станів, які переважають у схильних до ігрової залежності юнаків. Вирішення визначених питань є завданням констатувальної частини експериментального дослідження.

У **другому розділі** *«Емпіричне дослідження психологічних особливостей емоційних станів ігрозалежних юнаків»* обґрунтовано методичні підходи та наведено результати констатувальної частини дослідження.

У дослідженні поширення ігрозалежності у визначеній віковій категорії ми ставили завдання розглянути проблему у групі, що вважається науковцями зоною найбільшого ризику виникнення ігрозалежності, урахувавши такі фактори, як юнацький вік і чоловіча стать.

Дослідницько-експериментальна робота проводилася впродовж 2008–2011 рр. У ній узяли участь юнаки віком від 17 до 21 року. Різними видами дослідницько-експериментальної роботи було охоплено 524 респонденти, серед них одинадцятикласники Сумських загальноосвітніх шкіл, учні Сумського професійно-технічного ліцею № 12, студенти 1–2 курсів Сумського державного університету, студенти 1–2 курсів Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, студенти Машинобудівного коледжу Сумського державного університету.

Одержані результати дозволи об'єднати респондентів у дві групи, які ми позначили як I група (відсутня ігрозалежність) – 74,43% та II група (наявна ігрозалежність) – 25,57%, тому надалі будемо описувати наших респондентів як

представників саме двох груп. Групу патологічних гравців, у яких ігрозалежність може розглядатися як психічний розлад, ми не виокремлювали.

Експериментальне дослідження емоційних станів юнаків показало, що відсоткові показники середнього рівня вираженості таких емоційних станів, як горе, гнів, презирство, страх, сором, провина в юнаків II групи вищі за відсоткові показники в юнаків I групи. Середньоарифметичні показники таких емоційних станів, як «радість» вище в юнаків I групи, «презирство» та «сором» – вище в юнаків II групи (відмінності спостерігаються на рівні статистичної тенденції ($p < 0,1$) за T-критерієм Стьюдента). На 1% рівні значущості ситуативна тривожність у юнаків з наявністю ігрозалежності вище, ніж у юнаків з відсутністю ігрозалежності. Цей факт свідчить про те, що юнаки з наявністю ігрозалежності надмірно реагують на різні соціально-психологічні стресори (очікування негативної оцінки або агресивної реакції, сприйняття негативного ставлення до себе, загрози своїй самоповазі, престижу). Середньоарифметичні показники стану самотності вище у представників II групи на 1% рівні значущості за T-критерієм Стьюдента.

З метою дослідження підструктур поведінкового блоку і продовження вивчення підструктур когнітивно-рефлексивного блоку ми використали методики «Діагностика схильності до адиктивної поведінки» А. Н. Орла та «Діагностика показників і форм агресії» А. Басса та А. Дарки.

Кількісний аналіз результатів, які було одержано під час діагностики схильності до адиктивної поведінки, за χ^2 -критерієм на 0,01 рівні значущості виявляє статистично достовірну перевагу першого (низького) рівня показників над другим (високим) рівнем. Виняток становлять показники шкали «контроль емоцій» у юнаків II групи. Уміння контролювати власні емоційні стани за результатами обстеження засвідчили 50,3% юнаків з наявністю ігрозалежності. Відсутність таких навичок зафіксована в 49,7% респондентів II групи. Необхідно констатувати, що в I групі визнали вміння контролювати емоції 70,5% респондентів порівняно з 50,3% респондентами II групи.

З метою аналізу даних між визначеними групами ми порівнювали середньогрупові (середньоарифметичні) показники. У блоці питань, що стосуються схильності до подолань норм та правил ($p = 0,04$), схильності до адиктивної поведінки ($p = 0,03$), схильності до агресії та насильства ($p = 0,001$), шкали вольового контролю емоційних реакцій – зворотна шкала ($p = 0,001$) та шкали схильності до делінквентної поведінки ($p = 0,001$), середньоарифметичні показники в юнаків II групи за цими шкалами вищі, ніж в юнаків I групи.

За результатами дослідження середньогрупових показників у групах з відсутністю залежності та наявністю ігрозалежності було з'ясовано, що в II групі за T-критерієм спостерігається статистично достовірна перевага непрямой агресії, роздратування, негативізму, образи ($p < 0,05$) над цими показниками I групи. Цей факт можна пояснити саме особистісною специфікою юнаків з наявністю ігрозалежності. Потрібно зауважити, що саме комп'ютерні або азартні ігри є місцем виміщення роздратування, образи, непрямой агресії у формі, яку самі юнаки вважають соціально прийнятною.

Результати вивчення підструктур соціального блоку доводять, що порівняно з I групою в юнаків з наявністю ігрозалежності виявилися напружені стосунки з батьком ($p < 0,01$). Цей факт знаходить підтвердження під час порівняння відсоткових характеристик шкали «негативне ставлення до батька» в юнаків I групи – 33,8%, в юнаків II групи – 59%. Ставлення до матері в юнаків з наявністю ігрозалежності позначене насамперед відсутністю емоційного контакту, довіри, конфліктністю стосунків, браком уваги. Між середніми показниками юнаків I та II груп шкали «ставлення до матері» спостерігається статистично достовірна відмінність на 1% рівні значущості. Розподіл відсотків негативного ставлення за цією шкалою такий: у I групі – 29,7%, у II групі – 45,3%. У ставленні до родини різниця є вираженою ($p < 0,05$). Хоча юнаки обох груп схильні нівелювати існуючі відмінності між своєю сім'єю та іншими («як усі», «звичайна сім'я»), юнаки з наявністю ігрозалежності незадоволені в основному своєю роллю в сім'ї. Різко відрізняється в юнаків з наявністю ігрозалежності ставлення до свого майбутнього. За Т-критерієм Стюдента виявлено статистично достовірну перевагу на 1% рівні значущості негативного ставлення до майбутнього в юнаків з наявністю ігрозалежності порівняно з юнаками групи з відсутністю ігрозалежності.

З метою виявлення взаємозв'язків між показниками ігрозалежності та емоційних станів, які впливають на її формування, ми здійснили кореляційний аналіз зазначених показників. Серед емоційних станів, як чинників формування ігрозалежності, найбільшу позитивну кореляцію з ігрозалежністю мають: стрес ($r = 0,578$), самотність ($r = 0,514$), страх ($r = 0,472$), смуток ($r = 0,428$), нудьга ($r = 0,405$), сором ($r = 0,397$), цікавість ($r = 0,386$), печаль ($r = 0,370$), провинна ($r = 0,342$), роздратування ($r = 0,295$), низький вольовий контроль емоційних реакцій ($r = 0,291$), образливість ($r = 0,285$), схильність до адиктивної поведінки ($r = 0,265$) при $p < 0,01$. Менше кореляційно пов'язані з ігрозалежністю такі чинники, як: негативізм ($r = 0,269$), неспокій ($r = 0,249$), безпомічність ($r = 0,233$), схильність до делінквентної поведінки ($r = 0,226$) при $p < 0,05$.

Отже, використання репертуарних решіток Дж. Келлі, а саме «Решітки залежності», у дослідженні емоційних станів ігрозалежних юнаків є зручним інструментом діагностики, який дає право не тільки класифікувати, оцінювати або отримувати шкали переваг, але й зрозуміти і врахувати індивідуальне ставлення респондентів до проблеми; первинний огляд результатів заповнення решітки за кількістю імплікацій дозволяє зрозуміти наявність або відсутність інтересу до комп'ютерних або азартних ігор; визначення індексів різниці активності та показників насиченості репертуарних решіток не потребують спеціальних програм комп'ютерної статистичної обробки; за цими показниками можна оцінювати динаміку психокорекційної роботи. Результати проведеного констатувального експерименту свідчать про необхідність впливу на емоційні стани як системоутворюючий фактор, що взаємопов'язує особистісні, поведінкові та соціальні прояви ігрозалежних юнаків.

У третьому розділі «Засоби психологічної корекції емоційних станів ігрозалежних юнаків» обґрунтовано та представлено авторську програму корекції емоційних станів ігрозалежних юнаків, визначено мету, завдання, принципи та форми її проведення, здійснено психологічний аналіз результатів формувального експерименту.

Конкретизованою метою формувальної частини є обґрунтування, констатація змісту та опрацювання результатів упровадження програми, спрямованої на корекцію емоційних станів ігрозалежних юнаків.

На підставі аналізу досвіду сучасної практичної психології (І. С. Булах, Д. Джонсон, І. В. Дубровіна, С. Б. Кузікова, А. А. Осипова, Н. Г. Осухова, Н. І. Пов'якель, К. Рудестам), відповідно до поставленої мети були сформульовані та реалізовані такі принципи психокорекційної роботи: єдність і послідовність діагностичного та корекційного етапів, що зумовило комплексність дослідження; принцип системності психологічного впливу, згідно з яким умовою психокорекції емоційних станів ігрозалежних юнаків є підвищення емоційної зрілості, розвиток уміння керувати своїми емоційними станами; принцип активності, відповідно до якого процес формування антидевіантного імунітету включає експериментування, апробацію та закріплення; принцип комплексності, який виявився у використанні адекватних меті і завданням формувального експерименту методів та методик з різних напрямків практичної психології.

На основі теоретично обґрунтованої мети, визначених завдань, обраних принципів, форм і засобів була створена та апробована модель психокорекції емоційних станів ігрозалежних юнаків. Під час її створення враховано основні принципи проектування психологічних психокорекційних програм, зокрема єдності діагностики і корекції, профілактики і корекції, нормативності, системності методів психологічного впливу (рис. 1).

З урахуванням зазначеного розроблено тренінгову програму КЕСТІ (корекція емоційних станів ігрозалежних). Проаналізовано складові профілактики ігрозалежності як одного з видів девіантної поведінки юнаків.

Формувальний експеримент проходив поетапно. На підготовчому етапі проводилася лекційно-просвітницька та діагностична робота. Метою цього етапу дослідження було обґрунтування ефективності, змісту, результатів і впровадження програми КЕСТІ. Основний етап – етап психологічного впливу із застосуванням спеціальних форм і методів роботи, а саме психологічне консультування, індивідуальна та групова форма психокорекційної роботи із застосуванням тренінгової програми КЕСТІ. Він тривав з грудня 2010 по лютий 2011 року і включав такі види роботи, як: 1) групові заняття (77 годин), які відбувалися 2 рази на тиждень, переважно у п'ятницю і суботу, по 4–5 годин, усього 17 занять; 2) індивідуальні консультації учасників експериментальної групи. Етап психологічного супроводу передбачав проведення додаткових психологічних консультацій, роботу з членами родини та інструктування.

Рис. 1. Психологічна модель корекції та профілактики ігрозалежності юнаків

За програмою тренінгових психотехнологій з корекції емоційних станів ігрозалежних юнаків (КЕСТІ) формувальні заходи були застосовані до респондентів з наявністю ігрозалежності (30 осіб). Одержані результати діагностики описуються як результати експериментальної групи. До контрольної групи увійшли юнаки (30 осіб), які за попереднім опитуванням також були віднесені до юнаків з наявністю ігрозалежності. Юнаки контрольної групи не брали участі у психокорекційній роботі за цією програмою.

Критеріями ефективності застосованої програми виступали: зовнішньо обумовлені показники – зростання соціальної активності, зменшення часу, присвяченого комп'ютерним або азартним іграм; внутрішньо обумовлені показники – підвищення рівня позитивних емоцій і вміння отримувати їх поза ситуацією гри, підвищення рівня контролю за емоційними реакціями, зниження рівня непрямой агресії, схильності до адиктивної поведінки, зниження рівня роздратування, негативізму, тривоги, самотності, нудьги, образи, смутку.

За результатами опитувальників «Визначення залежності від комп'ютерних ігор» та «Анти-гемблінг» перед початком і після закінчення формувального експерименту було встановлено, що в юнаків, які були учасниками формувального експерименту, середній показник стверджувальних відповідей зменшився за даними обох методик. За Т-критерієм Стюдента зміни достовірні на 1% рівні значущості (табл. 1).

Таблиця 1

**Динаміка змін результатів схильності
до ігрозалежності в юнаків**

	Опитувальник «Визначення залежності від комп'ютерних ігор»					Опитувальник «Анти-гемблінг»				
	До КЕСТІ		Після КЕСТІ		p	До КЕСТІ		Після КЕСТІ		p
	\bar{x}	σ	\bar{x}	σ		\bar{x}	σ	\bar{x}	σ	
Експ	7,10	2,92	4,90	1,1	0,01	9,23	3,62	6,07	1,68	0,01
Контр	7,07	2,40	6,70	2,54	0,57	7,80	2,89	7,73	2,9	0,93

Використання репертуарних решіток Дж.Келлі для діагностики емоційних станів ігрозалежних юнаків дозволяє зафіксувати статистично достовірні зміни в адекватному ставленні до комп'ютерних та азартних ігор. Так, суттєво змінився індекс різниці в експериментальній групі: 1) для решіток, де в якості елементів виступав перелік проблемних ситуацій, а в якості конструктів – перелік комп'ютерних та азартних ігор: до формувального експерименту – 28,9%, після формувального експерименту – 18,3%; 2) для решіток, де в якості елементів виступав перелік емоційних станів, а в якості конструктів – перелік комп'ютерних та азартних ігор: до формувального експерименту – 35,3%, після формувального експерименту – 24,2%. Ці дані свідчать про те, що в юнаків зменшилася кількість проблемних ситуацій та

усвідомлених емоційних станів, розв'язання яких потребувало «втечі» від суспільства і самого себе у світ віртуальних розваг та азартних ігор. Відповідно зріс індекс різниці для решіток, у яких пропонувалися соціально схвалювані конструкти: 1) де в якості елементів виступають проблемні ситуації: до формувального експерименту – 71,2%, після формувального експерименту – 81,7%; 2) де в якості елементів емоційні стани: до формувального експерименту – 64,7%, після формувального експерименту – 75,8%. Отже, юнаки більш активно використовували конструкти соціально рекомендованого блоку порівняно з конструктами блоку з визначеними комп'ютерними та азартними іграми, тоді як у контрольній групі подібні зміни відсутні. Показники насиченості після формувального експерименту зросли в решітках, де конструктами виступали соціально рекомендовані чинники, в експериментальній групі і залишилися майже без змін у контрольній групі. Цей факт свідчить про зростання рефлексії в юнаків, що працювали за психокорекційною програмою КЕСТі, свідоме ставлення та увагу до внутрішнього емоційного життя.

Проаналізувавши зміни в показниках емоційних станів ігрозалежних юнаків, необхідно відзначити, що в експериментальній групі на статистично достовірному рівні значущості за Т-критерієм Стьюдента після формувального експерименту зменшилися середньогрупові показники за шкалами «подолання норм та правил» ($p < 0,05$), «контроль емоцій» ($p < 0,05$), «делінквентність» ($p < 0,05$), «непряма агресія» ($p < 0,01$). За зазначеними шкалами спостерігається зменшення відсотка показників високого рівня і зростання відсотка показників низького рівня (рис. 2).

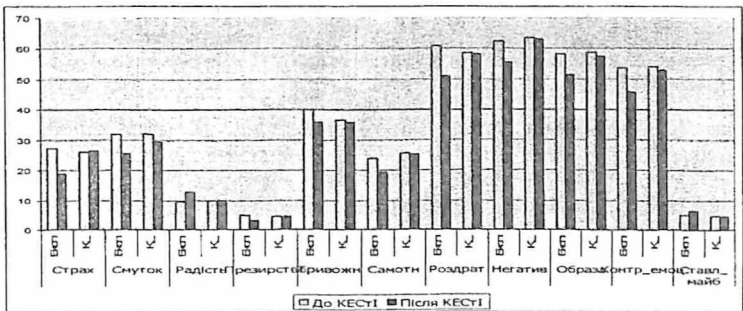

Рис. 2. Показники підструктур когнітивно-рефлексивного блоку до та після формувального експерименту

У юнаків експериментальної групи спостерігається зростання позитивного ставлення до майбутнього, що підтверджується збільшенням відсотка позитивних відповідей (до КЕСТі – 44,4%, після КЕСТі – 60%) та збільшенням середньогрупових показників за шкалою «ставлення до майбутнього» (до КЕСТі – $5,1 \pm 2,4$ бала, після КЕСТі – $6,5 \pm 2,4$ бала) на 5% рівні значущості. В експериментальній групі на статистично достовірному рівні значущості за

T-критерієм Стьюдента після формувального експерименту зменшилися середньогрупові показники за шкалами «подолання норм та правил» ($p < 0,05$) і «непряма агресія» ($p < 0,01$). На рівні статистичної тенденції спостерігаються зміни за шкалою «делінквентність» ($p < 0,075$) (рис. 3).

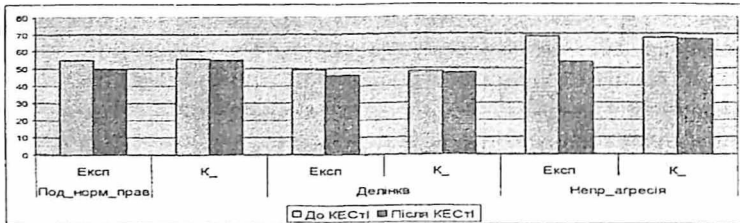

Рис. 3. Показники підструктур поведінкового блоку до та після формувального експерименту

Необхідно констатувати зростання позитивних відповідей за шкалами «ставлення до батька» (до КЕСТІ – $4,4 \pm 2,2$ бала, після КЕСТІ – $5,5 \pm 1,5$ бала), «ставлення до родини» (до КЕСТІ – $4,5 \pm 2,4$ бала, після КЕСТІ – $5,9 \pm 2,4$ бала), «ставлення до матері» (до КЕСТІ – $5,1 \pm 1,8$ бала, після КЕСТІ – $6,3 \pm 1,5$ бала) (рис. 4).

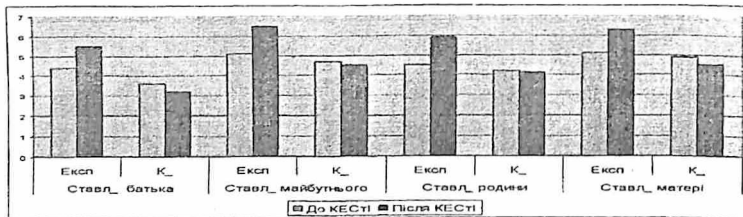

Рис. 4. Показники соціального блоку до та після формувального експерименту

Результати, одержані за допомогою проведення психодіагностичних заходів на констатувальному і формувальному етапах дослідження, указують на те, що проблема ігрозалежності на сьогодні є досить гострою і не може вичерпуватися лише роботою з юнаками на етапі вже сформованої ігрозалежності. У контексті дослідження запропоновано низку психолого-педагогічних методів та прийомів психопрофілактичної роботи для попередження ігрозалежності в юнаків.

Таким чином, узагальнення та психологічний аналіз одержаних результатів щодо зв'язку емоційних станів юнаків з виникненням ігрозалежної поведінки підтвердили припущення дисертаційної роботи. Доведено, що застосування програми тренінгових психотехнологій з використанням програми КЕСТІ дозволяє корегувати емоційні стани ігрозалежних юнаків, що сприяє зменшенню проявів ігрозалежної поведінки.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та експериментальне вивчення особливостей проявів емоційних станів ігрозалежних юнаків, що виявилось у визначенні факторів ризику у процесі формування ігрозалежності юнаків, психокорекційних заходів, спрямованих на емоційні стани як вирішальний фактор формування ігрозалежності; розроблено психологічну модель корекції та профілактики ігрозалежності юнаків, здійснено її експериментальне впровадження.

1. Емоційні стани є окремим видом психічних станів, який пов'язаний з внутрішніми процесами та лежить в основі формування емоцій. Вони є чинниками формування ігрозалежності та виступають системоутворюючим фактором, що взаємопоєднує особистісні, поведінкові і соціальні прояви ігрозалежних юнаків.

Юнацький вік – це особливий період психічного розвитку особистості. Він є визначальним під час формування різних адикцій, у тому числі ігрозалежності. В юнацькому віці відбувається формування загальної емоційної спрямованості особистості, закріплення власної ієрархії цінностей. Цей етап розвитку має свої сильні сторони і переваги та ресурси утримання юнаків від здійснення адиктивних спроб.

Ігрозалежність ми розглядаємо як термін, в якому одночасно йдеться про ігрову та комп'ютерну залежності. Перед початком гри в ігрозалежних юнаків можуть спостерігатися як позитивні, так і негативні емоційні стани, такі, як ейфорія, тривога, інтерес, провина, самотність, роздратування, цікавість, страх, агресія, образа, жалість до себе. Інтегруючим напрямком дослідження адиктивної поведінки, зокрема ігрозалежності, є психологічний напрямок, у межах якого існують різні підходи до трактування причин ігрозалежності. Психокорекційні методи подолання адиктивної поведінки та ігрозалежності обов'язково містять техніки, спрямовані на корегування емоційних станів ігрозалежних.

Психокорекція емоційних станів ігрозалежних юнаків передбачає поєднання підходів до корекції емоційних станів, ігрозалежності як форми адиктивної поведінки та врахування особливостей вікового періоду – юнацтва.

2. Результати емпіричного дослідження свідчать про актуальність проблеми ігрозалежності для юнацького віку: більше чверті опитуваних юнаків мають ознаки ігрозалежності. Юнаки з наявністю ігрозалежності мають особистісні відмінності порівняно з юнаками, в яких ігрозалежність не була виявлена, серед яких: схильність до адиктивної поведінки, схильність до подолання норм і правил, слабкий контроль емоційних реакцій, схильність до непрямой агресії, проблемні стосунки в родині, негативне ставлення до майбутнього.

3. Ігрозалежним юнакам притаманний специфічний комплекс негативних емоційних станів: самотність, нудьга, роздратування, негативізм, образа, смуток, тривога, що доводить наше припущення про провідну роль негативних емоційних станів у формуванні ігрозалежності.

4. Особистісна та поведінкова специфіка юнаків з наявністю ігрозалежності (схильність до адиктивної поведінки, зокрема ігрозалежності, особливості емоційного відреагування) зумовили необхідність пошуку додаткових специфічних способів діагностики. З цією метою вперше у вітчизняній практиці застосовано репертуарні решітки Дж. Келлі «Решітки залежності». За допомогою репертуарних решіток підтверджено тезу про визначальну роль емоційних станів у формуванні ігрозалежності та припущення дисертаційного дослідження про ключову роль негативних емоційних станів у формуванні ігрозалежності. Одержані позитивні результати доводять ефективність застосування методики репертуарних решіток у діагностиці емоційних станів ігрозалежних юнаків.

5. Ефективною щодо корекції та попередження ігрозалежної поведінки є психологічна модель корекції і профілактики ігрозалежності юнаків. На її засадах розроблено та впроваджено програму з психокорекції емоційних станів ігрозалежних юнаків (КЕСТІ), наведено психолого-педагогічні рекомендації щодо попередження ігрозалежності як одного з видів девіантної поведінки в юнаків. Результат психокорекційної роботи досягається через систему методів, прийомів, засобів та психотехнологій, що дозволяє впливати як безпосередньо на емоційні стани, так і на попередні умови їх формування (когнітивно-рефлексивний, поведінковий та соціальний блоки), завдяки чому спостерігається зменшення проявів ігрозалежності, набуття навичок контролю емоційних станів, формування навичок знаходити яскраві позитивні переживання поза грою, зниження непрямої агресії та проявів делінквентності, зростання позитивного ставлення до майбутнього, покращення родинних стосунків.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Перспективи подальшої науково-дослідної роботи вбачаємо у вивченні емоційних станів особистості та проблеми психокорекції ігрозалежності юнацтва й інших вікових групах, а саме в підлітків, молоді, людей зрілого віку, дослідженні окремих емоційних станів як чинників виникнення ігрозалежності, розробці та впровадженні психолого-педагогічних рекомендацій щодо попередження ігрозалежності як одного з видів девіантної поведінки, а також апробації розробленої психокорекційної програми для роботи з іншими проявами адиктивної поведінки.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Мотрук Т. О. Психодинамічні засади визначення чинників адиктивної поведінки / Т. О. Мотрук // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка АПН України / [за ред. С. Д. Максименка]. – К., 2008. – Т. X. – Ч. 5. – С. 392–399.

2. Мотрук Т. О. Соціально-психологічні фактори ризику виникнення адиктивної поведінки в юнацькому віці / Т. О. Мотрук // Науковий часопис

НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки : зб. наук. праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – № 26 (50). – Ч. I. – С. 304–309.

3. Мотрук Т. О. Аналіз психічних станів при ігровій залежності / Т. О. Мотрук // Практична психологія та соціальна робота. – 2009. – № 9. – С. 64–67.

4. Мотрук Т. О. Ігрова залежність: концепції, підходи, можливості корекції / Т. О. Мотрук // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки : зб. наук. праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. – № 31 (55). – С. 54–61.

5. Мотрук Т. О. Емоційні стани особистості як психологічний феномен / Т. О. Мотрук // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Психологія». – 2010. – № 937. – С. 202–206.

6. Мотрук Т. О. Метод репертуарних решіток та його застосування при дослідженні ігрозалежної поведінки юнацтва / Т. О. Мотрук // Актуальні проблеми психології: проблеми психології творчості. – Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – Т. 12. – Вип. 10. – Ч. II. – С. 266–273.

7. Мотрук Т. О. Аналіз результатів корекції негативних емоційних станів ігрозалежних юнаків / Т. О. Мотрук // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки : зб. наук. праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – № 37 (61). – С. 100–104.

8. Мотрук Т. О. Проблема впливу комп'ютерних ігор на дитину / Т. О. Мотрук // Трансформація особистості в умовах соціально-політичних та економічних змін : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 17–18 трав. 2007 р. – Чернівці : Рута, 2007. – С. 351–356.

9. Мотрук Т. О. До питання про формування адиктивної поведінки / Т. О. Мотрук // Матеріали науково-дослідної і науково-методичної конференції роботи кафедр СумДПУ імені А. С. Макаренка у 2007 р. – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2007. – С. 217–218.

10. Мотрук Т. О. Передумови виникнення ігрової залежності / Т. О. Мотрук // Педагогічна спадщина А. С. Макаренка у контексті сучасної гуманістичної освіти : зб. Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю. – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2008. – С. 125–126.

11. Мотрук Т. О. До питань про емоційну складову адиктивної поведінки / Т. О. Мотрук // Матеріали науково-дослідної і науково-методичної конференції роботи кафедр СумДПУ імені А. С. Макаренка у 2007 р. – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2007. – С. 221–222.

12. Мотрук Т. О. Роль родини у формуванні залежної поведінки юнаків / Т. О. Мотрук // Методологія та технологія практичної психології у системі вищої освіти : тези доп. учасн. Другої міжнар. конф. ; М-во освіти і науки України НПДУ імені М. П. Драгоманова. Ін-т соціології, психології та управління. Каф. практичної психології та психотерапії. – К., 2009. – С. 127–129.

13. Мотрук Т. О. Різні підходи до проблеми ігрової залежності / Т. О. Мотрук // Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка : матеріали

Міжнар. наук.-практ. конф. ; Сумський обл. ін-т післядиплом. освіти. – Суми : РВВ СОІППО, 2009. – С. 177–178.

14. Мотрук Т. О. Дослідження проблеми ігрозалежності у юнацькому віці / Т. О. Мотрук // Психологічне здоров'я і благополуччя нації: проблеми, реалії і перспективи : зб. Міжнар. наук.-практ. конф. – Донецьк, 2011. – С. 217–219.

15. Мотрук Т. О. До питань про психокорекцію емоційних станів ігрозалежних юнаків / Т. О. Мотрук // Наукові пошуки : зб. наук. праць молодих учених. Вип. 3. – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2012. – С. 102.

16. Мотрук Т. О. Програма психологічної корекції емоційних станів ігрозалежних юнаків (КЕСТІ) / Т. О. Мотрук. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2012. – 72 с.

17. Мотрук Т. О. Ігрозалежність як вид адиктивної поведінки в юнацькому віці / Т. О. Мотрук // Практична психологія у системі вищої освіти: теорія, результати досліджень, технології : монографія / [за ред. проф. Н. І. Пов'якель] ; авт. кол. каф. практ. психології та психотерапії. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – С. 269–280.

18. Мотрук Т. О. Технологія застосування репертуарних решіток при діагностиці проблеми ігрозалежності молоді / Т. О. Мотрук // Практична психологія у системі вищої школи : монографія / [за ред. Т. В. Бушуєвої, С. О. Ставицької] ; авт. кол. каф. практ. психології та психотерапії. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – С. 246–263.

АНОТАЦІЇ

Мотрук Т. О. Особливості проявів емоційних станів ігрозалежних юнаків та їх корекція. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, 2013.

У дисертації викладено результати теоретичного та емпіричного дослідження психокорекції емоційних станів ігрозалежних юнаків.

Структуровано відомості про поняття «емоційні стани» як окремий вид психічних станів, що пов'язаний з внутрішніми процесами та лежить в основі формування емоцій, проаналізовано концепції та підходи в роботі з ігрозалежними, встановлено, що юнацький вік є визначальним під час формування ігрозалежності, розроблено та впроваджено психологічну модель корекції та профілактики ігрозалежності юнаків.

Як специфічний спосіб діагностики емоційних станів ігрозалежних юнаків уперше застосовано репертуарні решітки Дж. Келлі «Решітки залежності». Виявлено комплекс негативних емоційних станів, властивих юнакам з наявністю ігрозалежності, а саме: самотність, нудьга, роздратування, негативізм, образа, смуток, тривога. Експериментально підтверджено тезу про ключову роль емоційних станів у формуванні ігрозалежності.

Обґрунтовано, розроблено, апробовано та доведено ефективність програми психокорекції емоційних станів ігрозалежних юнаків.

Ключові слова: психокорекція, емоційні стани, ігрозалежність, юнацький вік, юнаки, азартні ігри, комп'ютерні ігри, адиктивна поведінка.

Мотрук Т. О. Особенности проявлений эмоциональных состояний игрозависимых юношей и их коррекция. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.07 – педагогическая и возрастная психология. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова, Киев, 2013.

В диссертации приведены теоретическое обобщение и новые эмпирические пути психокоррекции эмоциональных состояний игрозависимых юношей.

В результате анализа психологической литературы выявлено, что психокоррекция эмоциональных состояний игрозависимых юношей предполагает сочетание подходов коррекции эмоциональных состояний, коррекции игрозависимости как формы аддиктивного поведения и учет особенностей возрастного периода – юношества. Теоретический анализ исследуемой проблемы позволил установить: формирование игровой зависимости происходит на эмоциональном уровне; перед началом игры у игрозависимых могут наблюдаться как положительные, так и отрицательные эмоциональные состояния; именно юношеский возраст является определяющим при формировании различного рода аддикций, в том числе и игрозависимости; интегрирующим направлением исследования данной проблемы является психологическое направление, в рамках которого существуют различные подходы с характерными для психологических школ трактовками её причин; психокоррекционные методы, направленные на преодоление игрозависимости, обязательно содержат техники, прямо или косвенно направленные на коррекцию эмоциональных состояний игрозависимых.

Как специфический способ диагностики эмоциональных состояний игрозависимых юношей были использованы репертуарные решетки Дж. Келли «Решетки зависимости». Данный тест позволяет выявить наличие игрозависимости, ее глубину, очертить круг причин, способствующих возникновению игрозависимости, определить возможные ресурсы для ее преодоления и контролировать результаты психокоррекции. Проведенные на методологической основе исследования показывают, что значительная часть юношей имеет игрозависимое поведение. Констатируется, что юноши с наличием игрозависимости имеют личностные различия по сравнению с юношами, в которых игрозависимость не была обнаружена. Среди них такие, как склонность к аддиктивному поведению, к преодолению норм и правил, слабый контроль эмоциональных реакций, склонность к косвенной агрессии. В исследуемых юношей указанной группы наблюдаются проблемные отношения в семьях, эти юноши отличаются негативным отношением к будущему. Были выявлены негативные эмоциональные состояния, свойственные юношам с наличием игрозависимости: одиночество, скука, раздражение, негативизм, обида, печаль, тревога.

Установлены эмоциональные состояния, которые способствуют началу игры, подтвержден тезис о ключевой роли эмоциональных состояний в формировании игрозависимости.

Обоснована, разработана и апробирована программа психокоррекции эмоциональных состояний игрозависимых юношей. На основе количественного и качественного анализа результатов формирующего эксперимента доказана её эффективность и необходимость применения с целью психокоррекции эмоциональных состояний игрозависимых. Программа тренинговых психотехнологий КЭСТИ позволяет активизировать развитие индивидуальных качеств и психических функций личности, которые способствуют формированию умений находить яркие положительные переживания вне игры, развитию навыков отреагирования негативных эмоциональных состояний, благодаря чему наблюдается повышение самоконтроля, осознание свободы ответственности, принятие собственной системы саморегуляции, происходит формирование здорового образа жизни, выработка антидевиантного иммунитета, воплощение адекватных жизненных целей и осознание возможностей их реализации.

Ключевые слова: психокоррекция, эмоциональные состояния, игрозависимость, юношеский возраст, юноши, азартные игры, компьютерные игры, аддиктивное поведение.

Motruk T. O. The peculiarity of the emotional states demonstration of gambling addicted boys and its correction. – Manuscript.

Dissertation for the degree of candidate of psychological science in specialty 19.00.07 – pedagogical and developmental psychology. – National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, 2013.

The dissertation contains the results of theoretical and empirical investigation of emotional states of the gambling addicted boys.

The information on the concept «emotional states» was structured as a particular type of mental state associated with internal processes and underlies the formation of emotions. Besides, it was analyzed the concept and approaches in working with the gambling addicted boys. It was found that youthful age is crucial in forming gambling addiction of boys, proved and developed a conceptual model of the relationship between gambling addicted boys, their emotional states and previous condition of formation of these emotional states.

A modification of J. Kelly repertory grids was worked out the first time. A complex of negative emotional states was also revealed, which are inherent for young gambling addicted boys, namely: loneliness, boredom, anger, negativism, resentment, sadness and anxiety. It was experimentally confirmed the key role of emotional states in the formation of gambling addiction.

Proved, developed and tested the efficiency of the program of psychocorrection of the emotional states for boys with such addiction.

Keywords: psychocorrection, emotional states, gambling addiction, adolescence, young people, gambling, computer games, addictive behavior.

НБ НПУ

100161157

Підписано до друку 15.01.2013. Формат 60x90/16. Гарн. New Times.
Друк ризогр. Папір офсет. Умовн. друк. арк. 0,9.
Тираж 100 прим.

Надруковано у редакційно-видавничому відділі
СумДПУ імені А. С. Макаренка з оригіналів автора

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу
масової інформації
КВ № 15795 – 4267Р від 27.10.2009 р.

40002, м. Суми, вул. Роменська, 87

